

УДК 347.627

Слободянюк Яна Василівна

студентка спеціальності «Право»

Донецького національного університету імені Василя Стуса

Slobodyanuk Yana

Student of the

Vasyl' Stus Donetsk National University

КОЛІЗІЙНІ ПИТАННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ CONFLICTING ISSUES OF PROPERTY RIGHTS

Анотація. У статті висвітлені колізійні питання права власності, проведено аналіз законів про міжнародне приватне право та інших нормативних актів, де закріплюється правило про те, що до права власності та інших речових прав на нерухомі речі на які може бути застосовано відповідний режим, як підлягають державній реєстрації, застосовується право країни, де це майно зареєстроване, розмежування права власності, які колізійні норми застосовуються, досліджено що у багатьох країнах застосовуються спеціальні норми, на підставі яких вирішуються питання про застосування відповідного закону до виникнення права власності внаслідок набувальної давності, досліджено чим регулюються колізійні питання права власності.

Ключові слова: право власності, міжнародне приватне право, майно.

Summary. The article highlights conflicting issues of property rights, analyzes the laws on international private law and other regulatory acts, which establish the rule that property rights and other property rights to immovable things, which may be subject to the appropriate regime, are subject to state

control. registration, the law of the country where this property is registered is applied, the demarcation of ownership rights, which conflict of laws rules are applied, it was investigated that in many countries special rules are applied, on the basis of which the issue of applying the relevant law to the emergence of the right of ownership due to the acquisitive statute of limitations is resolved, it was investigated what conflict of law rules are regulated the question of ownership.

Key words: *property right, international private law, property.*

Інститут права власності займає центральне місце в будь-якій галузі національного права. Право власності в теорії розглядається із двох сторін: суб'єктивної й об'єктивної. Об'єктивний аспект права власності припускає існування системи правових норм, які визначають межі можливих дій по володінню, користуванню й розпорядженню речами, які не виключені з цивільного обігу. Суб'єктивний аспект права власності припускає наявність юридичної можливості по володінню, користуванню, розпорядженню майном за своїм розсудом в межах, встановлених законом.

Метою статті є висвітлення проблемних колізійних питань права власності та обґрунтування напрямів розвитку відповідного законодавства.

Матеріально-правове регулювання відносин права власності в різних державах та правових системах настільки відрізняється, що подолати ці відмінності, або уніфікувати чи гармонізувати законодавство в цій галузі на сьогодні не можливо [1, с. 61].

Зміст права власності складає тріада правомочностей власника – право володіння, право користування і право розпорядження річчю, причому засноване на законі. Ця відома тріада існувала ще в римському праві. Зазначені правомочності у тій чи іншій інтерпретації містяться в законодавстві більшості країн.

Особливість класичних елементів права власності проявляється в тому, що вони виникають у суб'єкта з набуттям права власності наприклад,

шляхом купівлі якої-небудь речі і припиняються з його втратою у результаті продажу цієї речі.

Суб'єкт господарювання, який здійснює господарську діяльність на основі права власності, на свій розсуд, одноосібно або спільно з іншими суб'єктами володіє, користується і розпоряджається належним йому майном.

Так, на відміну від класичної «тріади» правомочностей власника (володіння, користування і розпорядження), яка відома як законодавству України, згідно статті 317 Цивільного кодексу України так і деяким іноземним країнам, в законодавстві окремих держав або додаються інші правомочності, або віднімаються правомочності, класичні для України. У країнах романо-германської системи права, зокрема в Україні, проводиться розмежування між правом на нерухоме та рухоме майно, що тлумачить стаття 181 Цивільного кодексу України [2].

Таке розмежування застосовують і в інших державах, але зміст у них абсолютно різний. Правові системи передбачають також різні підстави набуття та припинення права власності. Законодавство України крім права власності передбачає і деякі інші речові права на майно, такі як: право володіння чужим майном, право користування чужим майном, набуває назву сервітут, право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис), а право користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій); право господарського відання та право оперативного управління, як майнові титули суб'єктів господарювання, зокрема щодо майна, яке перебуває у державній власності.

Колізійний метод виконує важливу функцію у врегулюванні права власності та інших речових прав, ускладнених іноземним елементом, насамперед з огляду на те, що законодавство різних держав встановлює різні підстави виникнення та припинення права власності й інших речових

прав, особливості їхнього здійснення, права в обов'язки власників і користувачів.

Іноземні правові системи також містять положення щодо правової регламентації інших речових права крім права власності. Враховуючи оборотоздатність речей їх поділяють на такі, що можуть знаходитись у вільному обігу - вільно відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої шляхом правонаступництва чи спадкування або іншим способом, вилучені з обігу або обмежені в обігу.

Найважливішим, історично сформованим колізійним принципом є *lex rei sitae* (закон місцезнаходження речі). Саме відповідно до нього визначаються, зокрема, коло й зміст речових прав, умови їхнього виникнення, зміни, момент переходу та припинення, суб'єктний склад власників й інших осіб, охорона права власності тощо. У більшості країн світу колізійна формула *lex rei sitae* є основною під час вирішення питань щодо прав і обов'язків на нерухоме майно. Відповідно до цього принципу в правопорядках вирішується також проблема кваліфікації, яка виникає у разі зарахування майна до категорії рухомого чи нерухомого.

Закон України «Про міжнародне приватне право» закріплює правило про те, що до права власності та інших речових прав на нерухомі речі, а також до об'єктів на які може бути застосовано цей режим (повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти), а саме підлягають державній реєстрації, застосовується право країни, де це майно зареєстроване. Це пов'язано з особливим характером цих нерухомих речей та їхньою значимістю для країни, що зумовлює встановлення спеціальних вимог щодо форм та порядку укладання угод із ними [3].

Відповідно до вимог статті 182 Цивільного кодексу України, право власності та інші речові права на нерухомі речі, обмеження цих прав, їх виникнення, перехід і припинення підлягають державній реєстрації. Відносини, пов'язані з державною реєстрацією речових прав на нерухоме

майно сформульовані в Законі України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 01.07.2004 №1952IV24 [4].

Кодекс торговельного мореплавства України містить спеціальні колізійні норми стосовно права власності на судна, що будуються, і судна, що перебувають за межами України [5].

Визначений у статті 40 Закону України «Про міжнародне приватне право» варіант формули прикріплення для визначення права власності та інших речових прав на майно, відомості про яке підлягають внесенню до держаних реєстрів є відомим у світовій колізійній практиці.

Спеціальні колізійні норми для регулювання права власності на рухоме майно, зокрема особистий закон власника, використовують в міжнародному приватному праві. Коли річ у певній державі перейшла у власність іншої особи за законами цієї держави, то в разі зміни місцезнаходження речі право власності на неї зберігається за її власником, якщо в останній країні не передбачений такий порядок набуття права власності. Але обсяг правомочностей власника в усіх випадках визначатиметься на підставі закону тієї держави, у якій на цей момент ця річ перебуває. Якщо ж право на річ набувається не в тій державі, де вона знаходиться, то питання, за яким законом визначається право власності у правових системах, вирішується по-різному в одних країнах застосовують закон місцезнаходження речі, в інших - особистий закон власника. Обсяг прав власника визначається за законом місцезнаходження речі. Тобто переміщенням речі з однієї держави в іншу змінюється і зміст прав власника. Водночас не має значення, які права належали власникові речі до її переміщення в іншу державу. Отже, право власності на річ, набуту іноземцем на своїй батьківщині, визнається за ним, але зміст цього права визначатиметься не законом його громадянства, а законом місцезнаходження речі.

У багатьох країнах, потребує уваги спеціальна норма, на підставі якої вирішується питання про застосування відповідного закону до виникнення права власності внаслідок набувальної давності. Згідно з положеннями ч. 3 ст.39 Закону України «Про міжнародне приватне право» виникнення права власності та інших речових прав на майно в силу набувальної давності визначається правом держави, у якій це майно знаходилося на момент спливу набувальної давності. Цим правопорядком також визначаються умови виникнення права власності в силу набувальної давності, перелік майна, що підлягає набуттю та строки такої набувальної давності.

У ст. 100 Закону встановлюється загальне колізійне правило щодо рухомого майна. У цій статті встановлено різницю між відносинами набуття і втрати речових прав, з одного боку, і змістом та реалізацією речових прав на рухомість, з іншого. Згідно з формулюванням ч. 1 ст. 100, набуття і втрата речових прав на рухоме майно регулюються законом про місцезнаходження майна в момент діянь, на яких ґрунтується таке набуття або втрата. Що ж до ч.2 цієї статті, то вона приписує регулювати питання змісту і здійснення прав на рухомість відповідно до *lex rei sitae*, без вказівки на певні часові критерії [6].

Італійський закон формулює низку спеціальних колізійних норм у галузі права власності. Ст. 53 присвячена питанню набувальної давності (*usucapio*) рухомого майна (тут застосуванню підлягає закон держави, в якій майно знаходиться в момент закінчення встановленого терміну). Не вбачаючи різниці у статусі нерухомого й рухомого майна, Закон про міжнародне приватне право (далі – Закон про МПрП) Італії не встановлює спеціальних правил щодо кваліфікації майна. Італійський закон досить гнучко підходить до питань правової кваліфікації та тлумачення. Ст. 15 закону встановлює, що іноземне право повинно застосовуватися відповідно до його власних критеріїв тлумачення і застосування, тобто закон фактично стоїть на позиції кваліфікації *lege causae* [3]. Закон про МПрП Польщі від

12 листопада 1965 р., чи не перший серед законів про МПрП, врегулював колізійні питання речових прав ст. 24. Як і більшість актів у сфері колізійного права, польський закон формулює стосовно права володіння (ч. 3 ст. 24), права власності та інших речових прав (ч. 1 ст. 24) принцип закону місця знаходження речі. Але не розрізняється статус нерухомого й рухомого майна і питання виникнення та припинення права власності, а також зміна змісту речових прав, що регулюються законом місця знаходження речі в момент, коли мав місце факт, що тягне за собою відповідні наслідки. Закон про міжнародне приватне право Румунії від 22 вересня 1992 р. також стоїть на позиції *lex rei sitae*. У ст. 49 цього закону зазначено, що речові права визначаються законом місця знаходження речі, якщо інше спеціально не встановлено законом. Ст. 50 румунського закону передбачає застосування принципу *lex rei sitae* також для класифікації речей на рухомі та нерухомі, але при цьому приписує дотримуватися загального положення про кваліфікацію (ст. 3 закону). У Цивільному кодексі Греції 1975 р. безпосередньо речовому праву присвячена лише ст. 27, відповідно до якої речові права на рухоме й нерухоме майно визначаються за правом місця знаходження речі. У Законі про міжнародне приватне право і процес Туреччини від 20 травня 1982 р. питання речових прав регулюються ст. 23. Ця стаття встановлює загальне правило *lex rei sitae* для регулювання речових прав стосовно рухомого й нерухомого майна (ч. 1). Цікаве правило містить ч. 3 ст. 23, відповідно до якої у випадку зміни місця знаходження рухомого майна речові права, які ще не виникли, регулюються законодавством останнього місця знаходження майна. Як зазначають коментатори турецького закону, такий підхід має на меті сприяння збереженню набутих прав [7].

У колізійному законодавстві Китаю (Загальні принципи цивільного права КНР 1986 р.) визначено лише порядок застосування законів щодо набуття нерухомого майна (ст. 144 ЗПЦП встановлює у цьому відношенні

принцип *lex rei sitae*). У Цивільному кодексі Ємену 1992 р. колізійні питання права власності регулюються ст. 29, відповідно до якої володіння, власність, узуфрукт та інші речові права визначаються стосовно нерухомості законом місця знаходження, а стосовно рухомого майна – законом країни, де це майно знаходилося в момент, коли мав місце факт, що тягне за собою набуття або втрату вказаних речових прав. Загалом ця стаття репродукує положення ст. 28 ЦК Північного Ємену з кількома новелами, запозиченими з ЦК Південного Ємену (зокрема положення про узуфрукт).

Колізійні питання права власності регулюються зазвичай так:

1) правові відносини, що стосуються права власності на нерухоме майно, визначаються за законодавством тієї країни, на території якої воно знаходиться;

2) право власності на транспортні засоби, що підлягають внесенню в державні реєстри, визначається за законодавством тієї країни де знаходиться орган, який здійснив реєстрацію транспортного засобу (виняток із правила «закон місцезнаходження речі»);

3) виникнення і припинення права власності або іншого речового права на майно, що є предметом угоди, визначається за законодавством місця укладання угоди, якщо інше не передбачено угодою сторін.

Отже, колізійні питання права власності в міжнародному приватному праві є складними і вимагають спеціалізованої уваги. В зв'язку з різноманітністю правових систем різних країн, можуть виникати суперечності визнання прав власності на міжнародному рівні. У вирішенні колізійних питань права власності необхідно враховувати засади міжнародного приватного права, включаючи принципи вибору права, принципи примусового застосування та принципи визнання та виконання рішень.

Один з ключових аспектів у вирішенні колізійних питань права власності - це визначення належного права, яке застосовується до спорів про власність. Це може бути визначено шляхом визнання права країни, де розташоване майно, застосування права місця постійного проживання сторін або застосування міжнародних угод. Процедура визначення належного права може бути складною і вимагати аналізу різних факторів, таких як місце розташування майна, національність сторін, місце укладення договору тощо. Застосування міжнародних принципів та конвенцій, які регулюють колізійні питання, може сприяти уніфікації правил вирішення спорів про власність.

Розробка і вдосконалення міжнародних стандартів інформаційного обміну та співробітництва між країнами можуть відігравати важливу роль у вирішенні колізійних питань права власності. Широке використання електронних систем реєстрації прав власності та обміну даними між реєстрами різних країн може сприяти забезпеченню достовірності інформації і полегшити визначення належного права.

Необхідно розвивати діалог і співпрацю між країнами з метою уніфікації та гармонізації правил міжнародного приватного права стосовно колізійних питань права власності. Це може бути досягнуто шляхом участі в міжнародних конвенціях, розробці спільних стандартів і визнанні важливості співробітництва між країнами.

Для вирішення колізійних питань права власності в міжнародному приватному праві необхідна ефективна співпраця між судовими органами різних країн. Взаємне визнання та виконання рішень суду іншої країни може сприяти забезпеченню справедливості та зменшенню правової невизначеності в спорах про власність.

Література

1. Бровдій А. М., Килимник І. І. Законодавче забезпечення приватноправових відносин. Частина 1. Міжнародне приватне право: конспект лекцій для студентів усіх форм навчання всіх спеціальностей та напрямів підготовки. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. 102 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/185265053.pdf>
2. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 140–44. Ст. 356.
3. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 р. № 2709-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 32. Ст. 422.
4. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 1 липня 2004 р. №1952IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 51. Ст. 553.
5. Кодекс торговельного мореплавства. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 47. Ст. 349; № 48. Ст. 349; №49. Ст. 349; № 50. Ст. 349; № 51. Ст. 349; № 52. Ст. 349.
6. Кисіль В.І. Міжнародне приватне право: питання кодифікації. К.: Україна, 2005. 361 с.
7. Проскуров М. В. Колізійне регулювання права набувальної давності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Право*. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2014. Вип. 24, Т. 2. С. 90–93.